

John Martinussen

BEMÆRKNINGER TIL JOHANNES ANDERSENS ANMELDELSE

1. Det er naturligvis ganske rart, når resultater af ens arbejde tillægges betydning i en større sammenhæng. Deraf følger imidlertid ikke, at jeg kan tilslutte mig JAs indledende bemærkninger om mit speciale som bidrag til dels "den ramme, der er nødvendig for at opstille anti-imperialistisk solidaritetsarbejde", dels den almene teoretiske diskussion om staten. Realistisk vurderet vil specialet højst bidrage lidt til den teoretiske diskussion inden for en lille sluttet kreds i Danmark, og her formentlig overvejende som et sæt af synspunkter, man forholder sig afvisende overfor i god overensstemmelse med de fremherskende dogmer.

2. Terman 'overudvikling', som JA udtrykker betænkelighed overfor, anvendes i specialet i sammenhæng med den pakistanske stat i et forsøg på deskriptivt at sammenfatte det iøvrigt fremstillede karakteristiske forhold imellem på den ene side denne post-koloniale stat og på den anden side dens intrasocietale grundlag. Det er korrekt, som påpeget af JA, at denne term ikke er teoretisk udarbejdet som begreb. Det har netop været en del af bestræbelsen i specialet at fremhæve nødvendigheden af et begreb for det fænomen, der er betegnet som den post-koloniale stats 'overudvikling'. Endvidere er en sådan begrebsudvikling forsøgt påbegyndt. I den sammenhæng må det understreges, at termen og begrebet 'overdetermination', ikke som hævdet af JA, dækker 'overudviklings-fænomenet'. 'Overdetermination' vedrører den abstrakt-almene bestemmelse af de ikke-økonomiske samfundsniveauer relativt autonome udviklings- og forandringsproces, eller rettere det aspekt ved disse processer, som ligger uden for den direkte økonomiske determination. Overdeterminationsbegrebet er således uløseligt forbundet med 'økonomiens determination i sidste instans, - en forbindelse, der i Althussers bidrag til Lire le Capital også markeres i bestemmelsen af den strukturelle kausalitet.

Skulle der endelig henvises til en term for 'overudvikling' i Althussers og Poulantzas' arbejder, måtte det blive termen 'forskydning', men da som en særlig art 'forskydning' imellem niveauerne i samfundstotaliteten. Som antydnet menes denne term

imidlertid ikke at opfylde kravene til et teoretisk udviklet begreb. Den er rent deskriptiv og som sådan endog betydeligt mindre præcis end termen 'overudvikling'.

3. Jeg kan i alt væsentligt tilslutte mig JAs kritik af det fjerde hovedafsnit i mit speciale, omend termen 'overfladisk' kan være lidt misvisende i denne sammenhæng, da konjunkturanalysen jo netop må vedrøre overfladefænomenerne. Selv finder jeg, at en af de væsentligste indvendinger imod hovedafsnit fire må rette sig imod den urimeligt sammenpressede fremstilling og den deraf resulterende ringe eller i hvert fald svagt ekspliciterende sammenkædning med analysen i hovedafsnit tre. Hertil er intet andet at bemærke end en henvisning til et overordentligt stort tidspres i den afsluttende fremstillingsfase. I den forudgående forskningsproces optog konjunkturanalysen mere tid end hvad der medgik til forskningsarbejdet i tilknytning til alle de øvrige hovedafsnit sammenlagt. Det kan desværre ikke udlæses af den foreliggende fremstilling.

4. JA angriber i stærke vendinger den i mit speciale fremførte opfattelse, at den videnskabelige værdirelativisme også har relevans for en analyse inden for den historisk-materialistiske tradition. Denne kritik rummer flere graverende misforståelser eller misfortolkninger. For det første hedder det, at spørgsmålet om videnskabens objektivitet ikke kan være et spørgsmål om fremlæggelse af værdipræmisser. Nej, det er ganske rigtigt, og det hævdes da ej heller af hverken mig eller de eksponenter for den videnskabelige værdirelativisme, hvortil der refereres. Den videnskabelige værdirelativisme er ikke - som JA synes at mene - et sæt objektivitets- eller sandhedskriterier, men et metodologisk princip, hvis kvintessens er kravet om at undgå bias i det videnskabelige arbejde, dvs. ukontrollerede og implicitte indslag af vurderinger og værdidomme. Størst praktisk betydning har dette i historisk-konkrete analyser. Det forekommer mig lidt besynderligt, at marxister skulle være undtaget fra et sådant krav om at undgå, hvad man med en tilspidset formulering kunne karakterisere som en sammenblanding af ønsketænkning og videnskabelige analyser. For det andet, og snævert sammenhængende med det første, vender JA sig imod kravet om intersubjektiv overførbarehed. Også dette krav forveksles i kritikken med objektivitets- eller sandhedskriterier, og dette endog på trods af at JA selv påpeger, at spørgsmålet om noget er intersubjektivt overførbart

ikke vedrører indholdet af den "viden", der er tale om. Det turde være oplagt, at intersubjektiv overførbarhed ikke konstituerer et udsagns sandhedsværdi, uanset hvad man måtte mene hermed. Men det turde være lige så indlysende, at én af forudsætningerne for både afprøvelse og anvendelse i en social praksis af den i et udsagn indeholdte "viden" er dette udsagns intersubjektive overførbarhed. Derfor tilslutter jeg mig dette krav også med relevans for fremstillingen af en historisk-materialistisk analyse.

Af disse bemærkninger følger tillige en afvisning af den kritik, JA iøvrigt retter imod mit speciales indledningsafsnit, netop fordi det er en kritik af synspunkter, som så at sige påduttet mig på grundlag af en slags deduktion ud fra fejlagtige præmisser. Der er således ingen modstrid imellem på den ene side de i specialet faktisk fremsatte synspunkter på den videnskabelige værdirelativisme og intersubjektiv overførbarhed og på den anden side det synspunkt, at alt teoretisk arbejde indgår i en kamp om klasseherredømmet, og at valget af ståsted i det teoretiske arbejde følgelig er et valg af klassestandpunkt. I én afgørende henseende har JA dog ret i sin kritik: Jeg kunne have begrundet - og kan begrunde - "valget" af den historiske materialisme som rammeteori på en anden måde. Hertil er blot at anføre, at min fremgangsmåde naturligvis beror på et valg af et blandt flere midler i den teoretiske kamp.

5. I afsnit III.2. berører JA så omfattende problemstillinger, at det kun vil være muligt at komme ind på helt enkle sider heraf. Vigtigst i denne sammenhæng er vel JAs påstand om, at hvad jeg i specialet har betegnet "den tyske skole" (i dag vil jeg foretrække en pluralis-form: de tyske skoler) entydigt lader sig reducere til "økonomisme", dvs. en forskningsstrategi og teori, der alene vil forklare samfunds struktur, udvikling og forandring med henvisning til økonomiske forhold i snæver forstand. Jeg er ganske uenig med JA i denne betragtning og finder, at en karakteristik af de tyske skolers bidrag til den historisk-materialistiske teoris rekonstruktion og videreudvikling som "økonomisme" må hvile på en uberettiget indsnævring af det antal forfatterskaber, der henregnes til de tyske skoler - eller på en løsagtig anvendelse af termen "økonomisme". Derfor er det heller ikke rimeligt, når JA hævder, at de tyske skoler aldrig bevæger sig ud over rent økonomiske analyser. Lad mig blot nævne

ét mammutarbejde - skrevet på de tyske skolars teoretiske grundlag - som på illustrativ vis afkræfter JAs påstand, nemlig "Projekt Klassenanalyse"s Materialien zur Klassenstruktur der BRD. Zweiter Teil. Grundriss der Klassenverhältnisse (1950-1970). (Westberlin 1974). Jeg kan heller ikke tilslutte mig JAs fortolkning eller karakteristik af de tyske skolars bidrag til udvikling af specielt historisk-materialistisk statsteori. Det kendetegner ganske vist de tyske skolars abstrakte statsbegreber, at de helt overvejende, og undtagelsesvist udelukkende, er udledt af de økonomiske kategorier. Men dette indebærer ikke, at de nærmere fastlagte statsbegreber og mere konkrete teser om den kapitalistiske stat er "økonomistiske": dels er de økonomiske kategorier, f.eks. kapitalbegrebet, ikke relateret til økonomien i snæver forstand, men indbefatter tillige den materielle reproduktions samfundsmæssige eksistens, dels er der netop i nærmere-bestemmelsen af den kapitalistiske stats begreb (som hovedregel) indeholdt en relatering til såvel de sociale klasser som til ideologien. Følgelig er de tyske skolars statsteorier på dette punkt næppe uforenelige med bidragene fra Althusser-skolen - et synspunkt, som jeg antydningvis har argumenteret for i specialet. Lad mig hertil blot yderligere føje en kommentar med direkte anknytning til JAs artikel. Det hedder et sted i kritikken af de tyske skoler: "Dvs. at indgreb fra statens side, rettet mod økonomiske forhold, ikke er automatisk virkende funktioners indgreb, men indgreb der modsvarer klassekampskonjunkturen. Og intet andet". Det første har repræsentative eksponenter for de tyske skoler ikke hævdet, og den sidste del af formuleringen er iøvrigt heller ikke dækkende for Althusser-skolens opfattelse. Pointen i nærværende sammenhæng kan dog alligevel antydes: JAs formulering rummer kun en tilsyneladende modsigelse. Det er ikke et enten-eller, men et både-og. Eller udtrykt anderledes: En samarbejdning af de tyske skolars og Althusser-skolens statsteorier måtte bestemme statens interventioner i økonomien som et konkret resultat af de sociale kræfters politiske praksis og indbyrdes kamp, men på en sådan måde at både statsinterventionerne og de politiske magtkampe blev begrebet ud fra de økonomiske grundforhold og som i sidste instans berammet af disse. Hertil ville et nødvendigt analytisk hjælpemiddel være et statsbegreb, der indeholdt en relatering såvel til de sociale forhold som til økonomien. I den i det netop anførte implicitte begrundelse og

argumentation for en samarbejdning af omtalte teoriensatsers rummes samtidig en påstand om disse teoriensatsers grundlæggende forenelighed, hvilket kort kan sammenfattes på følgende måde: De tyske skolars stærke betoning af de økonomiske grundforholds determination af den kapitalistiske stats karakter og funktionsmåde og Althusser-skolens tilsvarende betoning af de sociale forholds og klassekampens determination kan, både abstrakt og konkret, forenes i en samfundsmæssig totalitetsbetragtning, hvor indenfor det nærmere må fastlægges med hvilken vægt de to momenter i totaliteten determinerer staten.

Det er i forlængelse af det hermed fremførte synspunkt nok værd at hæfte sig ved den bevægelighed i statsopfattelsen, som for tiden gør sig gældende blandt flere førende statsteoretikere netop med hensyn til bestemmelsen af økonomiens og klassekampens relationer til staten. Der kan specielt henvises til to for nyligt udkomne teoretiske arbejder, som ud fra hver sit begrebslige grundlag i det væsentlige argumenterer for en samarbejdning af de to inden for statsteorien fremherskende tendenser, for hvilke de tyske skoler, henholdsvis Althusser-skolen, kan opfattes som repræsentanter. De to arbejder, det drejer sig om, er for det første Joachim Hirsch, Staatsapparat und Reproduktion des Kapitals, (Suhrkamp 1974), og for det andet Bernhard Blanke, Ulrich Jürgens & Hans Kastendiek, "Zur neueren Marxistischen Diskussion über die Analyse von Form und Funktion des bürgerlichen Staates", Probleme des Klassenkampfes 14/15 (1974), pp. 51-102.

6. Afsluttende skal anføres, at der i forskellige andre sammenhænge er blevet rettet kritik imod mit speciale og deri fremsatte teser. En meget stor del af denne kritik forekommer mig særdeles relevant og vil følgelig indgå i mit videre arbejde med statsteoretiske problemstillinger. Denne kritik har jeg imidlertid ikke ønsket at tage stilling til i nærværende tekst. Det ovenstående er således alene at opfatte som bemærkninger til den af JA fremførte kritik, ja endog kun udvalgte dele af denne. Blandt andet er udeladt kommentarer til synspunkter, hvorom jeg på nuværende tidspunkt ikke har noget at tilføje, som går ud over fremstillingen i specialet.